

Etik Vaka Çözümlemesi

Nüket YÜRÜR KUTLAY

Dr.A.Ü. Tıp Fakültesi Deontoloji ABD Arş.Gör., ANKARA

SINIRLI SAĞLIK HİZMETLERİNİN DAĞITIMI

Olay, büyük bir bölgesel hastanenin yoğun bakım ünitesinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu yetersizliğin nedeni, sınırlı sayıda uzman hemşire ve yatak bulunmasıdır. Ciddi kardiyak sorunları olan, 65 yaşındaki bir bayan hasta, kötü durumu ve acil bypass ameliyatı gereksinimi nedeniyle son günlerde hastaneye yatırılmıştır. Bu arada iki içkili genç adam trafik kazası geçirmiş, biri ölmüş öbürü ise ağır yaralı olarak yaşlı kadın hastanın ameliyatının öncesindeki gece hastaneye başvurmuştur. Bu genç hastanın yoğun bakım ünitesinde tıbbi bakıma gereksinimi vardır.

Hastalardan sorumlu hekim, genç sürücünün yaşlı hasta için ayrılan yatağı alması durumunda yaşlı hastanın ameliyat olamayacağını ve sonra da öleceğini anlamıştır. Buna karşılık eğer sürücü yoğun bakım ünitesine kabul edilmezse, yetersiz bakım nedeniyle ölecekti. Bu durumda hekim hastanenin etikçisini araştırmıştır.

Etikçi bu olayda sürücünün sorumsuz davranışından dolayı suçlanmasının gerektiğini açık olduğunu iddia etmektedir. Sağlık eğitimi ile ilgili bir çok kampanya düzenlenmektedir. Bu etkinlikler kapsamında alkol bağımlılığına ve içkili araba kullanmaya karşı halkı uyarmak amacıyla son olarak geniş kapsamlı bir kampanya daha düzenlenmiştir. Bu nedenle bu adam davranışının risklerini bilebilirdi ve kötü sonuçlarından sorumlu tutulmalıdır. Yaşlı hasta, öbür insanların ahlak dışı davranışlarının kurbanı olmamalıdır.

Son paragrafta belirttiğim etikçinin iddiasını tartışmam istenmektedir;

Geliş Tarihi: 19.1.1996

Yazışma Adresi: Nüket YÜRÜR KUTLAY
A.Ü. Tıp Fakültesi Deontoloji ABD.
ANKARA

ETİKÇİNİN DAVRANIŞININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Etikçinin kararını üç aşamada incelemek istiyorum. Bu aşamaları sorular halinde verebilirim: Etikçinin niyeti ne olabilir? Eylemi neydi? Bu eylemin sonuçları neler olabilirdi?

Kanımcı etikçinin olası niyetleri şunlar olabilirdi:

-Yaşlı kadın hastaya tedavi şansı tanımak ve dolayısıyla genç içkili hastanın ölümünü tercih etmek,

-Genç içkili hastaya tedavi şansı tanımak ve bunun sonucunda yaşlı kadın hastanın ölümünü tercih etmek,

-Her iki hastanın da tedavisini sağlamak.

Bence ilk iki niyette de benzer olan yan, iki hastadan birinin tedavi için tercih edilmesidir. Aslında öbür hastanın ölümü tercih ediliyor gibi görülse de, etikçinin niyetinin bu olmadığı açıktır. Daha doğrusu böyle olması beklenir. Etikçinin tercih ettiği ilk niyeti ayrıntılı olarak inceleyerek durumu daha iyi görebiliriz. Doğal olarak her insanın yaşama hakkı olduğu gibi, bu durumu engelleyen etkenlerden kurtulma hakkı da vardır. Ancak sunulan olanaklar sınırlı ise, ki tartıştığımız olayda da bunu görmekteyiz, söz edilen hakkın verilmesinde bir öncelik olabilir mi? Etikçi bu önceliği yaşlı kadın hastaya verirken, öbür hastanın ölmesini mi istemektedir? Yani niyeti içkili genç hastanın ölmesini tercih etmek midir? Savını açıklarken şu noktalar üzerinde durmaktadır. Ona göre içinde bulunulan olumsuz durum genç içkili şoförün sorumsuz davranışının sonucudur. Son günlerde halkı eğitmek amacıyla alkollü araba kullanmamaya yönelik kampanyalar düzenlenmiştir. Bu genç bu kampanyalara katılabilirdi, hatta katılmalıydı. Bu davranışının doğuracağı riskleri bu yolla öğrenebilirdi. Bunları yapmamıştır ve gelinen bu noktada sonuçlardan sorumlu tutulmalıdır. Bu sorumsuz davranışının cezasını, yaşlı hasta çekmemelidir. Etikçi niyetini kısaca bu biçimde temellendirmektedir.

Etikçi bu niyetle, yoğun bakım ünitesindeki tek yatağın yaşlı hasta için kullanılmasına karar vermiştir. Bu

karar niyete en uygun eylem midir? Etik açıdan en doğru eylem midir? Başarı şansı en yüksek eylem midir? Bence etikçinin eylemi kararıyla uyumludur (ilk niyetin etikçinin niyeti olduğu varsayımıyla), Etik açıdan eylemin değerlendirilmesi doğal olarak etik yaklaşımlara göre değişecektir. Bunu daha sonra tartışacağım. Ameliyat endikasyonunu tartışamayacağım için bana verilen verilerle, etikçinin niyeti yaşlı hastayı kurtarmaksa, bu niyetin gerçekleşmesi için yapılacak tek şey bu hastanın bir an önce ameliyat edilmesidir. Yani başarı şansı en yüksek eylemi terdh etmiştir.

Bu eylemin sonuçları neler olabilir? Eğer yaşlı kadın hasta başarılı bir ameliyat geçirir ve kurtulursa, niyete ulaşılmış ve yaşlı hasta için başarılı bir sonuca varılmış olur Bu durumda öbür genç hasta ölmüş olabilir ya da yoğun bakım ortamlarından yoksun olan bir bakımla yaşayabiliyorsa, hala şansı vardır. Bu da ölmüş olmaktan daha iyi bir durum olmakla birlikte, gerekli bakımdan uzak kalması nedeniyle risklerin artması ve dolayısıyla bu hasta için kötü bir sonuçtur. Yani her durumda bu eylemin genç hasta için kötü sonuçları vardır. Öbür yandan yaşlı hastanın ameliyatı başarısız olabilir veya postoperatif herhangi bir komplikasyonla ölebilir. Bu durumda eylem niyete uygundur, ama sonuç yaşlı hasta için başarısızdır. Genç hasta için ise yukarıda sıraladığım olasılıklar burada da geçerlidir.

ETİK KURAMLAR AÇISINDAN OLAYIN İNCELENMESİ

Doğal yasa kuramına göre, eylemlerimiz insan olarak amacımıza ve doğamıza uygunsa iyidir. Bu görüş daha sonra hakları temel alan bir anlayışa yol açmıştır. İnsanın doğal olarak bazı hakları vardır. Yani bu hakları elde etmek için artı birşeyler yapmasına gerek yoktur, bunlar insanın doğası gereği onundur. Bu haklardan birisi de yaşama hakkıdır. Olayımızda hem genç, hem de yaşlı hastanın insan oldukları için yaşama hakları vardır. Bu hak "bir hastada öbüründen daha fazladır" diyebilir miyiz? Etikçinin kararına göre yaşlı hastanın tedavi görme, böylece yaşama hakkı genç hastadan fazladır. Genç hastanın içkili olarak araba kullanıp, sonuçta kaza yapması ve bu nedenle yaşlı bir hastanın tedavisi için ayrılan yatağa ortak olması, bu yaşlı hastanın yaşamına müdahale olarak kabul edilebilir mi? Bu durumda genç hasta kendi yaşama hakkı için öbür hastanın yaşama hakkını elinden almış olmuyor mu? Yine bu kurama göre "istenç özgürlüğü" her türlü ahlağın ön koşuludur. Ancak özgür olan ve akla dayanan düşüncelerden doğan eylemler iyidir. Genç hastanın içki içmesinin kendi istendyle aldığı, zorlamanın olmadığı bir karar olduğu düşünülürse, bu davranışın akla dayanmadığı iddia edilebilir mi? Akla dayanıyorsa bu davranışının sonucunda yaşam şansı verilmeyerek cezalandırılabilir mi?

Diğer yandan doktorun ya da etikçinin yaşama şansını verirken hastalar arasında terdh yapma hakkı var mı? Bu terdh akla dayanıyorsa tartışılabilir mi? Hem doktorun, hem de genç hastanın davranışları akla uygunsa çözüm nedir?

Deontolojik etiğe göre eylemin "iyi" olmasının ölçüsü başardığı sonuç değil, dayandığı ilkedir. Bu kuramın temelini oluşturan kategorik imperatiften çıkartılan temel ilkelerden biri; "genel bir yasa olmasını isteyebileceğin bir ilkeye göre eylemdir. Yani davranış genellenerek incelenmektedir. Bu ilke açısından olayımızda etikçinin kararına bakılırsa, istenmeyen bir sonuç doğabilir. Etikçinin bu kararı genellenirse başka çözüm yolları aranmaksızın kararlar alınabilir. Doğal olarak bu istenmeyen bir durumdur. Diğer bir ilke ise "her insanda insan onuruna saygı göster'dir. Acaba yaşlı hastaya gösterilen saygı, genç hasta için gösterilmiş midir? Bu kuramda son olarak "özerklik ilkesine göre eyle" ilkesine değinmek istiyorum. Genç hastanın özerkliği yani kendisi ile ilgili düşünebilme ve kendi hakkında karar verme yetisi varsa ve özerklik hakkını kullanmak için yeterliliği varsa seçtiği davranışı yüzünden suçlanabilir mi? Aynı nedenle yaşama hakkı elinden alınabilir mi?

Erdem temelli etik kurama göre, insan eylemlerinin son amacı mutluluktur. Erdemin tanımı tam olarak yapılmamakla birlikte, erdemli yaşamdan insanın doğayla, dünya düzeniyle ve kendisiyle uyum içinde olması anlaşılır. Bu ahlak felsefesi yeniçağa kadar mutluluğu bireysel olarak ele almıştır. Sonrasında ise bireysel mutluluğun yerini toplumsal mutluluk alır. içkili genç hastayı bu ilke çerçevesinde değerlendirecek, davranışının toplumsal mutluluğu etkilediğini söyleyebilir miyiz? Yoksa bireysel mutluluğa yönelik davranışından dolayı onu suçlamamız hatalı mı olur?

Yararcı etik anlayışı, "en çok sayıda insanın en yüksek düzeyde mutluluğunun sağlanması" biçiminde özetlenebilir, insan eyleminin kendisi değil sonuçları dikkate alınmaktadır. Bizim olayımızdaki karar, kime yarar sağlamaktadır? Bu soruyu kolaylıkla "yaşlı kadın hasta" olarak yanıtlayabiliriz. Ama bu ilkede söz edildiği gibi bu karar çoğunluğun yararına mı olmuştur? Böyle bir karar alınarak toplumun bu konuya dikkat etmesi sağlanabilir mi? Yani bu karar toplumun eğitilmesi yönünde yarar sağlayabilir mi? Bir başka soru da genç hastanın yaşı ve belki mesleği (?), bilmiyoruz) göz önüne alınsaydı, hangi hastanın topluma daha yararlı olacağı konusundaki kararımız değişir miydi? Yine yarar söz konusu ise genç hastanın tedaviden yararlanma şansı doğal olarak yaşlı hastadan daha fazla olacaktır. Bu durumda tedavi için yaşlı hastanın terah edilmesi ne derece doğrudur? Yaşlı hastanın tercih edilmesiyle tedavi olanakları boşa harcanmış olarak kabul edilirse, toplum zararına bir davranış olmaz mı?

SONUÇ;YORUM

Bu bölümde konu ile ilgili görüşümü aktarmak istiyorum.

Gerçekten tek bir yatak söz konusuysa, ben de etikçinin aldığı kararı sanırım alırdım. Temel aldığım noktaları şöyle sıralayabilirim. Kişilerin, insan olarak sorumlulukları olduğunu düşünüyorum ve buna uygun davranmaları gerektiğine inanıyorum. Bireysel hataların başkaları tarafından ödenmemesi gerektiğine inanıyorum. Her yaştaki insanın yaşama hakkına sahip olduğuna inanıyorum. Yani bu hak, yaşla azalmaz, azalması emalidir. Bu nedenle, genç hastanın sorumsuz davranışını unutup yaşı nedeniyle öncelik tanınmamalı (belki aynı koşullarda gelse tutumum farklı olabilir). Sıra açıl-

sından bakılırsa da yine aynı karara ulaşmaktayım. Önce başvuran hastanın, yaşlı olanın öncelik hakkı var. Tedaviye yanıt açısından değerlendiremem, ama olasılıklar eşitse veya biraz (?) farklı ise yine yaşlı hasta tercih edilmelidir.

Ancak tek yatak bile olsa farklı çözüm yolları üretilebilir. Genç hasta başka bir hastaneye nakledilebilir. Ya da bir biçimde (ki uygulamada ülkemizde işleyen budur) her iki hastaya da bakılır. Doğal olarak bu sağlık çalışanlarının ek çabalarıyla gerçekleştirilir. Bu durum hemşire ya da hekim başına düşen hasta sayısının artacağı ve öbür hastaların bakımının etkileneceği savıyla eleştirilebilir.

Temelde sorun sağlık sisteminin bozukluğudur ve bunun çözümü gereklidir.